

AYGÜN İBRAHİMOVA
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
Nəcəf Nərimanov 93.
aygün.@mail.ru.

ALİ TƏHSİL MÜƏSSISƏLƏRİNDƏ XARİCİ DİLİN TƏDRİSİ PROSE-
SİNDƏ TEXNİKİ VASİTƏLƏRDƏN İSTİFADƏ EDİLMƏSİ METODİKASI
(İngilis dili materialları əsasında)
Xülasə

Bu gün yeni təlim texnologiyaları həyatımızın hər bir sahəsinə nüfuz etmişdir. Bu mənada audio və video materiallardan istifadə tədrisdə aparıcı rola malikdir. Belə ki, audio və video materiallardan istifadə auditoriyalarda kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasında böyük rol oynayır. Azərbaycanın ali və orta məktəblərində ingilis dilini tədris edən ali ixtisas məktəblərinin məzunları mətnləri, o cümlədən formal və qeyri-formal xarakter daşıyan mətnləri, müasir və klassik ədəbiyyat nümunələrini dinləyib öz münasibətlərini, mövqeyini, fikir və ideyalarını bildirmək qabiliyyətinə yiyələnmişdirlər. Əksər hallarda ixtisası dil olan fakültələrdə dili professional məqsədlərlə öyrənən tələbələr xarici ədəbiyyat nümunələri olan və dünya ədəbiyyatının xəzinəsinə daxil edilmiş əsərlərlə tanış deyillər. Bəzən onlar həmin əsərlər haqqında heç bir məlumata malik deyil. Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, klassik ədəbiyyat nümunələrində personajların istifadə etdiyi nitq modelləri, bu gün istifadə edilən dildən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Buna görə də audio və video materialların seçiminə diqqət yetirmək lazımdır. Müasir universitet tələbəsi təkcə bu və ya digər sahədə ixtisaslaşmış kadr kimi formalaşmamalıdır. O, həm də ünsiyyətə hazır olmalı və müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurmaq, komanda tərkibində işləyə bilmək, ətrafdakılara motivasiya verə bilmək kimi tamamilə yeni sosial bacarıqlara yiyələnmişdir. Məhz bu baxımdan ədəbi xəzinə əlçatan olmalıdır. Qloballaşma prosesinin labüdlüyünü və bu prosesə inteqrasiyanın qaçılmaz olduğunu nəzərə alaraq, elm və təhsil sahələrinin qloballaşma proseslərinə adaptasiyası dildə onun təmin olunmasını şərtləndirən amillər sırasına daxil olmuşdur. İlk öncə ona görə ki, məhz bu sahələrdə təkcə yeni bilik və texnologiyalar deyil, həm də insanın fikirlərinin ifadəsinin bu və ya digər formalarının yeni mexanizm və üsulları da gündəmi zəbt edir. Bu zaman audio və video vasitələrdən istifadə vacib sayılır.

Açar sözlər: kommunikasiya, innovasiya, dil, metod, texnologiya, nitq

Bildiyimiz kimi, xarici dilin mənimsənilmə səviyyəsi dörd bacarıqla ölçülür: oxu, eşitmə, yazı və danışiq. Yeni texnologiyaların inkişafı ilə bağlı olaraq, bu bacarıqların ikisi, eşitmə və danışiq ön plana keçir. Bu iki bacarığın daha yaxşı mənimsənilməsi və öyrədilməsi üçün audio və video materiallardan istifadə zəruridir. (1-p.17)

Kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasının başlıca şərtlərindən biri dinləmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsidir [1,34]. Kommunikasiya interaktiv proses olub, insanlarla ünsiyyət qurduqda daha mənalı olur. İnsanlarla ünsiyyət qurarkən biz təkcə danışmır, həmçinin qarşımızdakını dinləyir və qəbul etdiyimiz informasiyaya münasibət bildiririk. Görkəmli metodistlərdən biri olan Penni Ur "A course in language teaching" kitabının "Real-life listening in the classroom" bölməsində qeyd etmişdir ki, tələbələrin dinləmə bacarıqlarının inkişafı audio materialların düzgün seçilməsindən asılıdır.

Məlumdur ki, xarici dilin öyrənilməsində müəllimin rolu böyük və danılmazdır. Müəllimin vacib rollarından biri də onun informasiya mənbəyi olmasıdır. Müəllim tələbələrin dinləmə və anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək, onları videomateriallarla təmin etmək üçün müxtəlif mənbələrdən, internet resurslarından istifadə edərək xarici dildə olan videolar, qısa metrajlı filmlər izləməyi məsləhət görə bilər. C.Harmer eyni adlı kitabda, auditoriyada videomaterialların istifadə metodikasından da danışmışdır. O, videomateriallardan səmərəli şəkildə istifadə etmək üçün bir neçə üsul göstərmişdir:

- Fast Forward (sürətlə irəli çəkmək) – Bu üsuldən istifadə edərək müəllim filmdən bir parçanı və yaxud bir videoroliki sürətlə irəli çəkir. Videorolik bitdikdən sonra müəllim tələbələrdən bu videonun nə haqqında olduğunu və personajların nə dediyi haqqında məlumat alır. Bizim fikrimizcə, belə üsuldən istifadə tələbələrə videonu izləyərkən diqqətini onun əsas və vacib hissələrinə istiqamətləndirmək və videodan danışılan mövzunun məğzini anlamağa imkan yaradır.

- Silent viewing (for language) – səssiz izləmə- Bu üsuldən istifadə edərək müəllim tələbələrə səssiz şəkildə, lakin normal sürətdə filmi izləməyə şərait yaradır. Film parçası bitdikdən sonra o tələbələrdən personajların nə haqqında danışdıqlarına dair ehtimallar irəli sürməyi istəyir. Hər bir tələbənin cavabını aldıqdan sonra, müəllim film parçasını yenidən, lakin səsli şəkildə oynadır və beləliklə tələbələr ehtimallarının doğru olub olmadığını yoxlayırlar. Belə üsuldən istifadə edərək, müəllim tələbələrə ünsiyyət zamanı təkcə deyilən sözlərə deyil, həmçinin jestlər və mimikaya da fikir verməyi öyrədir.

- Freeze frame: (stop-kadr) – burada isə müəllim, videonu hər hansı hissəsində dondurur və tələbələrdən növbəti səhnədə nə baş verəcəyini və yaxud personajın növbəti səhnədə nə deyəcəyini soruşur. Bu üsul da digər üsullar kimi kommunikativ bacarıqların formalaşmasında böyük rol oynayır. Tələbələr artıq situasiyadan və yaxud ünsiyyətdə olduqları adamın mimika və jestlərindən onun nə deyə biləcəyini əvvəlcədən təxmin edə bilər və bu biliyə əsaslanaraq ünsiyyəti davam edə bilirlər [5, 78]. Müəllim hər hansı audio materialı dinlətməzdən əvvəl mütləq materialı dinləmələrinin səbəbini, dinlədikləri parçadan hansı informasiyanı əldə etməli olduqlarını tələbəyə əvvəlcədən bildirməlidir. Belə olan halda tələbə dinlədiyi parçanın hansı hissəsinə daha çox önəm verməli olduğunu bilir və artıq bu hissəyə fikrini cəmləyərək, informasiya əldə etməyə çalışır. Tələbə qarşısında qoyulmuş məqsədlər onun motiva-

siyasını qaldırmağa qadirdir. Məqsədlər müxtəlif şəkildə qoyula bilər. Onlardan biri əvvəlcədən hazırlanmış suallardır. Müəllim hər hansı parçanı tələbəyə dinlətməzdən əvvəl, onu suallarla tanış edir və dinləyəcəyi parçadan konkret sualların cavabını tapmağı tələbəyə tapşırır. Belə olan halda tələbə məlumat üçün bütün parçanı dinləyir, suallara cavab tapa biləcəyi hissəyə isə daha çox önəm verərək daha diqqətlə dinləməyə və anlamağa çalışır. Belə nəticəyə gəlirik ki, kommunikativ səriştənin formalaşdırılması müstəqil həyata keçən proses deyil. Kommunikasiya dedikdə biz təkcə şəxsin danışmaq bacarıqlarını nəzərdə tutmur, həmçinin onun eşitmə və dinləmə bacarıqlarını nəzərdə tuturuq. Ətrafımızda olan insanlarla ünsiyyət qurarkən biz təkcə danışmırıq, həmçinin onu dinləyir və eşidib anladığımız informasiyaya münasibət bildiririk. Deməli, buradan elə nəticəyə gəlirik ki, biz qarşı tərəfin nə dediyini anlamasaq onun verdiyi informasiyaya münasibət ifadə edə bilmərik və beləliklə, insanlarla ünsiyyət qurmaq bizim üçün çətinləşir. Buradan isə belə nəticəyə gəlirik ki, kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasının başlıca şərti eşitmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsidir.(3-p.451)Nitqin dinləmə vasitəsilə qəbul edilməsi aktiv, məqsədyönlü xarakteri ilə fərqlənir. Bu prosesin uğurlu şəkildə başa çatması mürəkkəb zehni-mnemonik fəaliyyətlə bağlıdır. Dinləmə prosesinin müvəffəqiyyət dərəcəsi diqqətin cəmlənmə səviyyəsindən asılıdır. Xarici dili öyrənən hər hansı bir şəxs dinləmə prosesində nə qədər diqqətli olarsa, bir o qədər də müvəffəqiyyətli nəticə göstərərək dinlədiyi parçadan daha çox informasiya əldə edə bilər. Diqqət duyğuların köməkliyi ilə yaranır və onların hesabına inkişaf edir. Ancaq insan duyğuları iradə prosesi ilə sıx bağlı olduğundan özünü bu proseslə birlikdə biruzə verir. Dinləmə prosesinin müvəffəqiyyət səviyyəsi tələbələrin yeni bilik əldə etmə tələbatlarından, dinlədikləri parçaya olan maraqdan və başqa subyektiv amillərdən asılıdır. Tədris prosesinin mürəkkəb təşkilatı, təqdimatın dəqiqliyi və tutarlılığı, tədris metodlarının müxtəlifliyi daxili motivasiyanı yaratmağa imkan verir, tələbələrin diqqətini mənimlənilən material əsasında gələcək praktiki fəaliyyətlərini proqramlaşdırmağa kömək edən məqamlara yönəldir. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, audio və videomateriallardan istifadənin faydalı olmasına baxmayaraq bəzən dərs prosesində bu vasitələrdən istifadə çətinliklərlə şərtlənir. Bir çox metodistlər audio və video materialların istifadəsi ilə bağlı çətinlikləri araşdırmış və onların həlli yollarını tapmağa çalışmışdır. Bu metodistlərdən biri də metodist C.Harmer olmuşdur. O, audio materialların faydaları haqqında danışarkən aşağıdakıları qeyd etmişdir. C.Harmerin fikrinə əsasən, dinləmə materialları tələbələrə müxtəlif dil formaları ilə yaxından tanış olmağa və onları təbii mühitə uyğunlaşdırmağa daha çox şərait yaradır. Lakin audio materialların üstünlükləri ilə bərabər çatışmayan cəhətləri də vardır. C.Harmer dinləmə materiallarının mənfi cəhətlərindən və onların istifadəsi zamanı qarşıya çıxan çətinliklər və onların həlli yolları haqqında da geniş şəkildə danışmışdır [4-p, 3-11]. Zəif akustikası olan böyük auditoriyalarda qeyd olunan materialın səsləndirilməsi tez-tez narahatlığa səbəb olur və nəticədə auditoriyada bütün tələbələrin eyni dərəcədə yaxşı eşitməsini təmin etmək bəzən çətinləşir[2, 21]. Audio materialların istifadəsinə dair qeyd edilmiş başqa bir

problem ondadır ki, auditoriyadakı hər kəs səs yazısını əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş və hər kəs üçün eyni olan sürətlə dinləməlidir. Dinləmə materiallarının daha bir mənfi xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, tələbələr dinlədikləri şəxsin danışdığı prosesində meydana çıxan üz cizgiləri, mimikalarını görmür və beləliklə, dinlədikləri materialı tam şəkildə anlamaqda çətinlik çəkirlər. Təbii danışdığı prosesində dinlənən mətnlə audio materiallar vasitəsilə dinlənən mətn arasında çox böyük fərq vardır. Real ünsiyyətdə danışanı dinləyərkən anlamadığımız bir ifadə və ya fikir olarsa, biz dərhal danışanı dayandırır daha öncə ifadə etdiyi fikri və ya sözü təkrarlamasını və yaxud da izah etməsini xahiş edə bilərik. Lakin audio materialları dinləyərkən biz bundan məhrum oluruq. Dinləmə materiallarının bir neçə mənfi xüsusiyyətləri olmasına baxmayaraq, müəllimlər dərs prosesində onlardan istifadə edirlər və bu istifadənin maksimal şəkildə faydalı olması üçün ortaya çıxan çətinlikləri və problemləri həll etməyə çalışırlar.

Ədəbiyyat

1. Allen V.F. Trends in the Teaching of English // TESL, Reporter 6, Summer 1973, № 4, p.17
2. Alptekin C. Target Language Culture in ELT Materials // ELT Journal, 1993, 47, 2, p. 136- 43
3. Bailey K.M. and D. Nunan (eds.) Voices from the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 451p.
4. Halliday A. The House of TESEP and the Communication Approach: The Special needs of English Language Education // ELT Journal, 1994, v.48 (1), p. 3-11

A.Ibraguimova

Method of using technical means in the process of teaching foreign language in higher education institution

Summary

The article deals with the role of audio and video materials in developing communicative competence in language faculties and working out effective ways of listening skills. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. The article is devoted to the audio and video materials in modern methodology. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author emphasizes its role in methodology. Since its emergen-

ce this notion caught the attention. New researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently. The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech more effective. Key words: communication, innovation, language, method, technology, speech

А.Ибрагимова

Методика использования технических средств в процессе преподавания иностранных языков в высших учебных заведениях

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы обучения устной речи на английском языке в условиях языкового вуза. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Процесс обучения английскому языку в целом и процесс обучения устной речи должен базироваться на коммуникативно - функциональном принципе. Обучение устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Автор пытается раскрыть роль упражнений. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает воспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке.

Ключевые слова: коммуникация, инновация, язык, метод, технология, речь

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 24.08.2019

Çapa hazırlanma tarixi: 24.11.2019

filologiya elmləri namizədi, dosent Gülarə Teymurova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur